РОЗДІЛ 5. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

РОЗВИТОК РУХОВОЇ ТВОРЧОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РУХЛИВОЇ ГРИ

DEVELOPMENT OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN'S MOVEMENT CREATIVITY BY MEANS OF MOBILE GAME

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної освіти – розвитку рухової творчості дітей старшого дошкільного віку засобами рухливих ігор.

На основі теоретичного аналізу подано й коротко схарактеризовано когнітивні, проєктивно-конструктивні, художньо-конструктивні та естетичні ознаки творчості, що виявляються в руховій діяльності дошкільників; визначено типи рухливих ігор, які можуть бути використані з метою розвитку рухової творчості в дітей.

На основі проведеного педагогічного експерименту репрезентовано систему оцінювання рівнів розвитку рухової творчості в старших дошкільників і систему роботи з її розвитку засобами рухливої гри. Критеріями оцінювання рівнів розвитку рухової творчості в старших дошкільників визначено мотиваційно-емоційний (показники: зацікавленість руховою дією; задоволення від виконання рухової дії; бажання виконати рух самостійно, краще ніж однолітці), когнітивний (показники: здатність добирати відповідний рух у стандартній ситуації; уміння пояснити іншим спосіб виконання руху; уміння відтворити рух за інструкцією) та діяльнісно-творчий (показники: правильне виконання поставленого завдання; оригінальне вирішення рухової дії; пропозиція власного способу виконання рухового завдання), які функціонують на високому, середньому та низькому рівнях. Емпірично на констатованому етапі експерименту встановлено переважання середнього й низького рівнів розвитку рухової творчості в дітей старшого дошкільного віку.

Репрезентовано розроблену та апробовану систему роботи, що спрямована на розвиток рухової творчості в старших дошкільників засобами рухливої гри. Вона охоплює три етапи роботи (рухово-імітаційний, операційний і креативний) і передбачає поступовий перехід від орієнтування дитини на руху та дії дорослого й чіткого їх відтворення до оперування спортивним інвентарем і самостійного виконання вправ без показу дорослого з подальшим творчим використанням рухів шляхом їх поєднання, комбінування в рухливих іграх. Ефективність пропонованої системи роботи підтверджена збільшенням кількості дітей з високим і середнім рівнями розвитку рухової творчості.

Ключові слова: дитяча творчість, рухова творчість, розвиток рухової творчості, рухливі ігри, діти старшого дошкільного віку.

The article is devoted to the topical problem of modern education – the development of senior preschool children's movement creativity by means of mobile games.

On the basis of the theoretical analysis it have been given a brief characteristics of the cognitive, projective-constructive, art-constructive and aesthetic signs of creativity in motor activity of preschool children; it have been identified the types of mobile games that can be used to develop children's movement creativity.

On the basis of the conducted pedagogical experiment it have been represented the system of estimation of levels of development of senior preschool children's movement creativity and the system of work on its development by means of mobile game.

The criteria for assessing the levels of development of preschoolers' movement creativity have been determined. There are motivational and emotional (indicators: interest in motor action; satisfaction with the performance of motor action; desire to perform the movement independently, better than peers), cognitive (indicators: the ability to select the appropriate movement in a standard situation; the ability to explain to others how to perform the movement; the ability to reproduce the movement according to instructions) and creative (indicators: correct execution of the task; original motor solution actions, proposing their own way of performing a motor task) criteria of development of preschool children's movement creativity, which operate at high, medium and low levels. The predominance of medium and low levels of development senior preschool children's movement creativity has been established empirically, at the beginning of the experiment.

The developed and tested system of work for the development of senior preschoolers' movement creativity by means of mobile game have been represented. It covers three stages of work (motor-imitation, operational and creative) and involves a gradual transition from the child's orientation on the movements and actions of an adult and their clear reproduction to operating sports equipment and self-exercise without adult's example and further creative use of movements by combining and recombining in mobile games. The effectiveness of the proposed system of work has been confirmed by the increase in the number of children with high and medium levels of movement creativity.

Key words: children's creativity, movement creativity, development of movement creativity, mobile games, children of senior preschool age.

УДК 373.2.015.31:796

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.31>

Марєєва Т.В.,

канд. пед. наук,
старший викладач кафедри дошкільної педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Бабачук Ю.М.,

асистент кафедри теорії та методики фізичного виховання
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Виховання творчої особистості є одним із найважливіших соціальних завдань, яке покликані розв'язувати всі ланки освіти. Сьогодні в Україні,

як і у світі, процес виховання підростаючого покоління на основі розвитку його творчості набув особливої ваги. Ідея розвитку творчої особистості відображена в законодавчих і нормативних доку-

ментах (Законі України «Про дошкільну освіту», положеннях Базового компонента дошкільної освіти [1], Указах Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих та талановитих дітей та молоді», Постанові Кабінету Міністрів України «Про удосконалення роботи з талановитими дітьми»), спрямованих на створення загальнодержавної мережі закладів освіти для творчої молоді, а також інших документах, у яких розвиток творчих здібностей дітей розглядається як першочергове завдання на найближчі десятиліття.

Основи творчої особистості людини закладаються в дошкільному дитинстві. У разі адекватних педагогічних впливів вони збільшують вірогідність свого прояву в майбутньому за умови високої мотивації до творчості й оволодіння певними вміннями. Творчі здібності дитини-дошкільника реалізуються у своєрідних і доступних для цього віку видах діяльності – ігровій, мовленнєвій, художній, трудовій, руховій і навчальній. Фізіологічні особливості організму дошкільників визначають підвищену потребу в руховій активності, яка водночас сприяє розвитку рухової творчості дітей. Одним із засобів розвитку рухової творчості є рухлива гра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвиток творчості в дітей дошкільного віку став предметом спеціального наукового пошуку вчених із середини ХХ століття, коли психологи (Б. Ананьєв, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець та ін.) почали розглядати її як особливий і невід'ємний компонент опосередкованого розвитку психіки дитини. Згодом сутнісна характеристика творчості визначена в роботах Л. Когана, О. Леонтьєва, В. Моляко, О. Пономарьова та ін.; психолого-педагогічні положення про сутність дитячої творчості як необхідної умови розвитку особистості розкрито в роботах Л. Виготського, Ю. Гільбуха, Н. Ветлугіної, В. Давидова, Т. Комарової, О. Савченко, Н. Сакуліної, С. Сисоєвої.

В Україні з початком ХХІ ст. проблема розвитку творчості в дітей дошкільного віку не втратила своєї актуальності й досліджується багатьма ученими. Так, дослідники вивчають сучасні підходи до формування творчої індивідуальності дітей дошкільного віку (Л. Іщенко, М. Каратаєва, І. Кардаш, О. Кононко, О. Передерій, О. Семенов та ін.); особливості розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку загалом (С. Архипова, Н. Кушнірик, О. Канарова, І. Новоселецька), засобами фольклору (Л. Лупійко), комп'ютерних ігор (О. Андрощук), художньої праці (Т. Коломоєць), рухової діяльності (В. Кошель, Т. Садова, Я. Остапюк, А. Чаговець [6]) зокрема.

Дошкільний вік є періодом початкового формування особистості, розвитку особистісних механізмів поведінки. Основна мета розвитку особистості – реалізація дитиною власного «Я»,

а також усвідомлення себе як соціального індивіда – успішно може вирішуватися в процесі занять фізичними вправами в закладі дошкільної освіти, адже, як відомо, рух, навіть найпростіший, сприяє розвитку дитини.

Творчість – вищий компонент у структурі особистості, одна з найбільш змістовних форм психічної активності дитини, яку учені розглядають як універсальну здатність, що забезпечує успішне виконання різноманітних видів дитячої діяльності; основний спосіб існування й розвитку особистості. Дитина проявляє у творчості своє розуміння навколишнього світу, ставлення до нього. Саме творчість допомагає розкрити внутрішній світ дитини, особливості сприймань, уявлень, інтересів, здібностей.

Психологи розглядають творчість як вищий рівень логічного мислення, що є поштовхом до діяльності.

Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, тому найбільш характерним стилем поведінки є творчий. Головним показником творчої особистості, її провідною ознакою вважається наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуальні психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності та є умовою її успішного здійснення. Тобто творчі здібності пов'язані зі створенням нового, оригінального продукту.

Найпоширенішим тлумаченням творчості є розуміння її як діяльності, спрямованої на створення нових за формою і змістом матеріальних, культурних і духовних цінностей, на розвиток самої особистості.

У науковій літературі є різні трактування феномена творчості, висловлюються різні думки про природу, об'єктивну основу, структуру творчого процесу, про формування творчих здібностей людини. Поняття «творчість» розглядається як «активність», «діяльність», «процес», «вид діяльності», «тип діяльності», «форма» тощо. Різні його сторони відбиваються в поняттях: творчий початок, творчий потенціал, творчі здібності, творчі можливості, творче мислення, творча активність, творче ставлення, творча свідомість, творча діяльність, творча праця, творча особистість.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Різні підходи до вирішення проблеми розвитку творчості в дітей відображено в авторських методиках роботи з дошкільниками – Л. Фесюкової (розвиток творчості у дітей), Л. Шульги (розвиток творчих здібностей в образотворчій діяльності), А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Іщенко, Т. Піроженко (розвиток мовленнєвої та комунікативної творчості). Аспекти розвитку рухової творчості дітей у процесі занять з фізичної культури в закладах дошкільної освіти розкрито в методиках Л. Глазиріної, М. Єфименка, Н. Полтавцевої, Т. Овчиннікової, М. Рунової та ін. Проте, незважаючи

на значну увагу дослідників до проблеми творчого розвитку дитини, багато її напрямів залишаються недостатньо розробленими, зокрема вплив рухливих ігор на розвиток рухової творчості дошкільників.

Метою статті визначено дослідження процесу розвитку рухової творчості дітей старшого дошкільного віку засобами рухливої гри. Відповідно до мети, поставлено вирішити такі завдання: 1) здійснити аналіз теоретико-методичних аспектів використання рухливих ігор у процесі розвитку рухової творчості дошкільників; 2) репрезентувати систему оцінювання рівнів розвитку рухової творчості в старших дошкільників і систему роботи з її розвитку засобами рухливої гри.

Виклад основного матеріалу. Дитяча творчість є першою сходинкою в розвитку творчої діяльності. Цінність дитячої творчості полягає не стільки в результаті, у продукті творчості, скільки в самому процесі.

Творчо спрямованій активності дошкільника притаманні: активність у мисленні та діях, ініціативність, наявність певних нахилів, здібностей, інтересів, творчої уяви; небайдуже ставлення до навколишньої дійсності, здатність помічати, переживати, творити нове, сумніватися й шукати шляхи вирішення завдань, отримувати задоволення від результату й самого процесу творення; достатній рівень життєвої компетентності. Також творча діяльність дошкільників характеризується емоційною включеністю, прагненням шукати й багато разів випробувати різні способи вирішення завдання, отримуючи від цього більше задоволення, ніж від досягнення кінцевого результату; діти створюють цікавий, часом оригінальний продукт у вигляді малюнка, конструкції, вірша, руху тощо, проте новизна їхніх відкриттів і продуктів є суб'єктивною.

Як індивідуальна властивість творчість дитини проявляється в здатності відмовлятися від стереотипних способів мислення в ході реалізації будь-яких завдань (ігрових, побутових, навчальних, соціально-моральних), створення продукту, що за змістом є новим, оригінальним, на основі нестандартного «бачення» нових можливостей у відомому. Така відмова від стереотипів, у свою чергу, призводить до продукування великої кількості ідей.

Як справедливо зауважує А. Чаговець [6], рухова творчість розкриває в дитини моторні характеристики її тіла, учить ставитися до руху як до предмета ігрового експериментування. У зв'язку з цим провідним засобом розвитку рухової творчості є емоційно забарвлена рухова активність, за допомогою якої діти в певній ситуації через рухи тіла вчаться виражати свої емоції й стан, шукати творчі композиції, створювати нові сюжетні лінії та форми рухів. Отже, робота з розвитку творчості дошкільників у руховій діяльності спрямована на переосмислення дитиною рухового матеріалу, вироблення власної стратегії поведінки.

У руховій діяльності творчість дитини, на нашу думку, відображає загальні форми креативності та характеризується такими рисами:

- когнітивними (здатність диференціювати ціле на частини, інтегрувати з частин ціле);
- проектно-конструктивними (уміння створювати, перетворювати рухи, змінювати їх структуру, уносити корективи по ходу виконання рухової дії);
- художньо-конструктивними (здатність виражати за допомогою рухів свої емоції, почуття, «народжувати» рухові образи);
- естетичними (уміння досягати емоційного піднесення й естетичної насолоди під час виконання рухової дії).

Важливим засобом розвитку рухової творчості дошкільників є рухлива гра, що задовольняє потреби дитини в русі, відповідає її вікові, сприяє збагаченню її рухового досвіду та розвитку особистісних і фізичних якостей. Рухові дії, які використовуються під час рухливих ігор, є різноманітними (наслідувальні, образно-творчі, ритмічні тощо) та можуть виконуватися в різних комбінаціях і поєднаннях.

У науково-методичній літературі [2; 4] є різні підходи до класифікування рухливих ігор залежно від ознак, що покладені в основу тієї чи іншої класифікації.

Так, за ступенем складності правил рухливі ігри бувають із простими та зі складними правилами. В іграх із простими правилами саме правило підказує дитині її дії в грі; у них усі діти виконують однакові рухові дії, тому ігри цього типу найчастіше використовують у роботі з дітьми молодшого дошкільного віку.

Залежно від характеру рухових дій, рухливі ігри поділяються на сюжетні й несюжетні ігри, ігрові вправи, ігри-естафети та ігри з елементами спорту, ігри-атракціони.

В основу сюжетних ігор покладено певний сюжет, наприклад: «Гуси-лебеді», «Вовк у рові» тощо. Характер рухів дітей у грі завжди підпорядкований її сюжету та правилам, що дає змогу використовувати сюжетні ігри в усіх вікових групах. Зазвичай для проведення цього типу ігор дошкільників об'єднують у команду від 5 до 25 учасників.

Несюжетні ігри не містять у собі сюжету, у їх основу покладено лише рухові дії. Проводитися вони можуть як без предметів (ігри за типом доганялок, наприклад, «Квач», «Піжмурки»), так і з предметами (пропонується виконати конкретне рухове завдання: накинути кільце на палицю – «Кільцекид», потрапити кулькою в кеглі – «Школа м'яча» тощо). Цей тип ігор є оптимальним для використання з дітьми середнього та старшого дошкільного віку, оскільки вимагає певного рівня самостійності вихованців, швидкості дій, хорошої орієнтації в просторі.

Ігрові вправи також поділяються на вправи сюжетного («Ведмедик на поваленому дереві»

(повзання по лаві); «Папуга на жердині» (ходьба з рівновагою по гімнастичній палиці)) і несюжетного характеру (передбачають дії з предметами: «Добіжи до прапорця», «Пролізь в обруч»).

До ігор спортивного характеру належать городки, бадмінтон, баскетбол, футбол, настільний теніс, хокей; більшість із них використовуються з дітьми старшого дошкільного віку. У дослідженні О. Богініч і Ю. Бабачук [3] наголошується, що рухливі ігри та ігрові вправи з елементами спортивних ігор дають можливість дитині оволодіти різноманітними, достатньо складними видами дій, виявляти самостійність, активність і творчість.

Ігри-естафети – це безсюжетні рухливі ігри з правилами, які побудовані на елементах змагань. Оскільки цей тип ігор передбачає значне емоційне та психологічне навантаження, виконання різноманітних рухових завдань часто в складних умовах, вони проводяться тільки з дітьми старшого дошкільного віку в першу половину дня.

Ігри-атракціони передбачають у своєму змісті ігри естафетного характеру з елементами змагань (стрибки на одній нозі – другу тримає товариш; закидання м'яча в рухому ціль; перетягування каната; ходьба на низьких ходулях). У зв'язку з цим їх переважно використовують на фізкультурних заняттях і під час спортивних свят з дітьми старшого дошкільного віку.

Залежно від фізичного навантаження ігри поділяють на ігри малої (підгрупа або декілька дошкільників виконують рухи в повільному темпі), середньої (передбачають спокійні рухи для усіх дітей) і великої (містять інтенсивні рухи для усієї групи) рухливості.

Старшим дошкільникам найчастіше подобається грати в ігри, де передбачено об'єднання в підгрупи (команди). У них діти привчаються в інтересах своєї команди досягати перемоги, виявляти рішучість, спритність, витримку. Разом із тим такі ігри дають можливість педагогові виявити й розвинути рухову творчість дітей.

Однією з умов ефективного розвитку дитячої творчості в рухливих іграх є варіативність їх змісту та форми організації. Вихователь спершу сам, а далі, поступово залучаючи до цього дітей, пропонує знайомі ігри в різних варіантах. Така варіативність не лише підтримує інтерес до рухової активності, удосконалює рухові навички, а й збагачує ігровий досвід дошкільнят, привчає їх нестандартно, творчо виконувати добре знайомі дії й вирішувати нові проблеми.

На думку О. Кульчицької [5], ігрова діяльність дитини має об'єктивний і суб'єктивний характер. Дослідниця пояснює це тим, що об'єктивно гра моделює життєву ситуацію, і водночас суб'єктивно для дитини вона сповнена реальним сенсом, є тісно пов'язаною з дійсністю, адже, творячи свій фантастичний світ у грі, дитина вірить у його реальність.

Наслідування та імітація становлять основу рухливих ігор дітей четвертого та п'ятого років життя; утім вони продовжують грати важливу роль і в старшому дошкільному віці. На нашу думку, використання наслідувань, творчої комбінації рухів у рухливих іграх не тільки розвиває творчість дітей, а й сприяє використанню фізичних вправ як засобу вирішення рухових завдань.

Прояви рухової творчості дошкільників можна помітити під час різних рухливих ігор, наприклад, в іграх з ловлею та передаванням м'яча («М'яч ведучому», «Хто найвлучніший?», «М'яч-квач»), з ходьбою, бігом, стрибками, рівновагою («Чия ланка швидше збереться», «Квач», «Мишоловка», «Переprav через річку»). Разом із тим, чим більше уваги педагог приділяє розвитку рухової творчості дітей під час навчання фізичним вправам, тим чіткіше, цікавіше, спритніше виконують діти вправи та рухи в рухливих іграх. Крім того, значний вплив на розвиток і прояв рухової творчості дітей мають їхні індивідуальні особливості й задатки, рівень рухового та соціального досвіду, а також організація педагогічного процесу, а саме атмосфера добра, радості, веселощів в грі, що дає вихованцям змогу демонструвати їхні фізичні здібності.

З метою експериментальної перевірки ефективності впливу рухливої гри на рівень розвитку рухової творчості в дітей старшого дошкільного віку нами був організований і проведений психолого-педагогічний експеримент на базі ЗДО ясла-садка «Десняночка» м. Шостки Сумської області. Експеримент охоплював 2 старші групи дітей 6-го року життя (24 дитини в експериментальній і 25 дітей у контрольній групах (далі – ЕГ та КГ)).

Метою констатувального етапу педагогічного експерименту було виявлення рівня розвитку рухової творчості в старших дошкільників. Для цього нами розроблена програма дослідження, яка складалася з методики обстеження та системи оцінювання отриманих результатів за критеріями й показниками, розробленими з урахуванням вимог Базового компонента дошкільної освіти в Україні [1]. Методика дослідження передбачала застосування емпіричних методів, а саме спостереження за дітьми, бесіди з ними, рухливі ігри діагностичного характеру, анкетування педагогів та аналіз документації.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури для виявлення рівня розвитку рухової творчості дітей старшого дошкільного віку нами розроблені критерії (мотиваційно-емоційний, когнітивний, діяльнісно-творчий) і показники. Відповідно до критеріїв і показників визначено три рівні їхнього розвитку: високий, середній і низький. Розроблені критерії, показники та рівні розвитку рухової творчості в дітей старшого дошкільного віку показано в таблиці 1.

Анкетування вихователів дало змогу визначити рівень знань вихователів про рухову творчість, а також частоту використання різних заходів спрямованих на її розвиток у дошкільників. Аналіз анкет дає змогу констатувати таке. Більша частина вихователів розуміла, що таке рухова творчість і в яких видах діяльності вона може розвиватися. Також усі вихователі погоджувалися з думкою, що рухова творчість є важливим складником усебічного розвитку дитини. Майже всі вихователі вказали, що під час проведення рухливих ігор не приділяли належної уваги розвитку творчості. На прохання навести приклад рухливих ігор, які спрямовані на розвиток рухової творчості, вихователі вказували лише сюжетні ігри. Це дає змогу констатувати, що вихователі не виявляли й не розвивали цілеспрямовано рухову творчість дошкільників.

Крім того, ми здійснили аналіз документації вихователів дітей 6-го року життя. Ґрунтуючись на результатах аналізу, можемо констатувати, що значну увагу вихователі приділяли сюжетним і несюжетним рухливим іграм і вправам ігрового характеру. За ступенем фізичного навантаження педагоги використовували ігри малої, середньої та великої рухливості. Упродовж дня розподіл ігор був оптимальним. Проте як у перспективному, так і в календарному плані простежувалася недостатня кількість ігор з елементами спорту, зокрема таких як футбол, баскетбол, городки, бадмінтон, настільний теніс, хокей. Отже, нами висновувано, що вихователі розуміли сутність рухової творчості, її значущість для всебічного розвитку дитини, але ставлення в них до цієї проблеми було формальне.

Для визначення рівнів розвитку рухової творчості в дітей старшого дошкільного віку в момент обстеження ми спеціально не стимулювали активність дитини, надавши їй повну свободу дій. Тому найбільш оптимальним було використання дослідницького методу спостереження. Під час спостереження визначено, що діти старшого дошкільного віку більш природно поводити себе під час рухливих ігор, із задоволенням виконували запропоновані педагогом ігрові завдання. Деякі дошкільники відмовлялися брати участь в іграх, тому вихователі заохочували їх до цього. Також з'ясовано, що дітям подобалися ігри, у яких активно використовувалися яскраві атрибути, або ігри з елементами змагання. Водночас помічено й те, що більшість дітей не виявляли активності та творчості під час рухливих ігор, стандартно вирішували ігрові ситуації.

Додатково проведено спостереження за дитячою поведінкою в повсякденному житті задля вияву проявів творчості в інших видах діяльності, адже вони також є підґрунтям для розвитку рухової творчості. З'ясовано, що майже всі фізично творчі діти поводити себе енергійніше за інших, оптимістично сприймали перешкоди, виявляли інтерес до поставлених рухових завдань, знаходили цікаві варіанти їх вирішення.

Також для об'єктивної оцінки рівня розвитку рухової творчості старших дошкільників ми провели діагностування за допомогою ігор-естафет, а саме: «Веселі змагання», «Естафета парами», «Перевезення врожаю», рухливих ігор «Незвична мотузочка», «Передай – встань». У процесі спо-

Таблиця 1

Критерії, показники та рівні розвитку рухової творчості в дітей старшого дошкільного віку

Критерії й показники	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
<i>Мотиваційно-емоційний:</i> 1) зацікавленість руховою дією; 2) задоволення від виконання рухової дії; 3) бажання виконати рух самостійно (краще ніж однолітки).	Дитина із задоволенням виконує рухи, прагне діяти в процесі рухової діяльності самостійно, виконує рух краще, ніж інші діти	Дитина часто із задоволенням виконує рухи, намагається діяти в процесі рухової діяльності самостійно, але інколи потребує допомоги дорослого; робить підвідні спроби виконання власного руху з рухами однолітків	Дитина часто відмовляється виконувати рухи, у процесі рухової діяльності, бажання до рухової діяльності відсутнє
<i>Когнітивний:</i> 1) здатність добирати відповідний рух у стандартній ситуації; 2) уміння пояснити іншим спосіб виконання руху; 3) уміння відтворити рух за інструкцією.	Дитина доцільно добирає рухи, що втілюють ігрові завдання	Дитина намагається добирати рухи, що втілюють ігрові завдання, але інколи в неї виникають труднощі	Дитина не може самостійно дібрати рух для вирішення поставленого рухового завдання
<i>Діяльнісно-творчий:</i> 1) правильне виконання поставленого завдання; 2) оригінальне вирішення рухової дії; 3) пропозиція власного способу виконання рухового завдання.	Дитина точно, швидко виконує завдання, у неї розвинена швидкість реакції, віддає перевагу оригінальним руховим рішенням	У дитини інколи виникають труднощі в процесі вирішення творчих рухових завдань; у 50% випадків використовуються самостійно запропоновані рухи	У дитини майже завжди виникають труднощі в процесі самостійного вирішення рухових завдань; завжди використовує рухи за зразком

стереження за дітьми під час означених ігор ми звертали увагу на те, чи подобається дитині естафета або гра; чи є в неї бажання досягти результатів; чи правильно виконує вона пропонуване завдання; як виявляється швидкість реакції, гнучкість, спритність, витривалість; яким є характер взаємодії з партнерами; чи є творче виконання завдань. Під час проведення ігор-естафет оцінювали як рівень фізичних якостей дітей, взаємодію з партнерами, так і творчий пошук, нестандартність та оригінальність вирішення рухового завдання.

Щодо бесіди, яка проведена з дітьми з метою з'ясування тих ігор, які їм подобаються, можемо зазначити, що дошкільники обох груп охоче грали в рухливі ігри. Під час відповіді на запитання «Які ігри тобі найбільше подобаються?» 60% опитуваних назвали ігри-естафети, 23% обрали безсюжетні ігри, такі як: «Влуч у коло», «Цілься краще», 17% дітей називали сюжетні рухливі ігри, наприклад: «Рибалки і рибки», «Діти і півник», «Бджілки».

Проаналізувавши всі отримані результати, з'ясували, що вихідний рівень розвитку рухової творчості в дітей експериментальної та контрольної груп до початку формувального етапу дослідження був приблизно однаковим, що проілюстровано на рис. 1.

З метою підвищення рівня розвитку рухової творчості в старших дошкільників нами розроблено систему роботи з активним використанням рухливої гри, яка включала три взаємопов'язані етапи:

I етап – рухово-імітаційний – складався з рухливих ігор і вправ імітаційного характеру. На цьому етапі діти орієнтувалися на рухи та вправи дорослого, який показував, як можна зробити певний рух або вправу, і вимагав від дитини чіткого відтворення дії, що сприяло засвоєнню нею техніки виконання вправи або руху.

Далі ми рухалися двома шляхами: а) самостійна спроба вирішення рухового завдання дитиною; б) спроба зробити це разом із дорослим.

Головним принципом роботи на цьому етапі був принцип багатоканальної діяльності, тобто залучення до дії найбільшої кількості аналізаторів дитини. Тому використані ігри типу «Зроби як я», «Повтори за мною», «Повтори за капітаном» тощо.

Дітям ці ігри подобалися, вони були захоплені процесом гри. Усі дошкільники намагалися виконати рух правильно; ті, хто спостерігали та оцінювали правильність виконання, наперед аналізували, як вони будуть виконувати цей же рух, і нетерпляче чекали своєї черги. Разом із тим ми заохочували елементи творчих проявів дітей під час цих ігор. Так, спостерігаючи за тим, як виконував рухи педагог, одна дівчинка висловила: «Я не просто стрибала б на одній нозі, а ще й плескала би при цьому в долоні». Вислухавши означену пропозицію, ми дозволили дітям додавати

уподобані ними рухи до запропонованого педагогом. У результаті діти виконували стрибки на лівій і правій ногах, поперемінні кроки з притопами, доповнюючи їх плесканням у долоні. Рухи вихованці виконували різними способами: тримаючи руки за спиною, на поясі, із заплученими очима, співаючи пісню або розповідаючи вірш тощо.

Після поступового підведення дітей від простого наслідування у виконанні руху до влиття в нього незначних змін за пропозицією дитини ми перейшли до *II етапу – операційного*. Під час його реалізації ми спонукали дітей на основі набутих основних рухів до оперування спортивним інвентарем і самостійного виконання вправ без показу дорослого.

На цьому етапі сформований руховий досвід дошкільників збагачувався: діти вдосконалювали свої вміння та навички під час багаторазового виконання урізноманітнених вправ, застосовували їх у нових, незвичних умовах. Нами використовувалися варіативні вправи та способи їх виконання з метою набуття вихованцями різних способів, варіантів виконання певного рухового завдання. Завдяки такому підходу рух дитиною не просто відтворювався, а кожен раз будувався по-новому.

Проводячи підготовчі до ігор вправи, ми звертали увагу дітей на необхідні для її виконання рухи, застосовуючи прийоми виразного показу руху та вправи (педагогом або дитиною). Це унаочнювало зразок рухової дії, формувало в дітей уявлення про правильний спосіб виконання руху. Також використовували словесні пояснення, з їх допомогою зверталася увага дітей на виразні нюанси рухів; образна розповідь допомагала дітям уявити певний рух, а потім відтворити його. Разом із тим ми стежили за правильністю виконання рухів, доцільністю використання інвентарю, указували на можливі помилки.

Розвиток рухів проводився поступово в процесі закріплення іграми та вправами типу: «Хто краще», «Хто спритніше», «Хто влучніше», «Хто більше наб'є очок», «Хто далі» тощо. На цьому етапі ми обережно й ненав'язливо надавали дітям допомогу у виконанні рухів, оскільки в дітей старшого дошкільного віку ще немає стійкого стереотипу щодо виконання тієї чи іншої вправи. У зв'язку із цим ми стимулювали їхню кмітливість та оригінальне рішення рухового завдання.

Наприклад, під час підготовчих вправ з гри баскетбол діти вели м'яч, набиваючи лівою та правою рукою, на закріплення вправи застосовували ігри з елементами змагання («Хто краще», «Обведи прапорець»); під час гри в настільний теніс спершу набивали м'яч на ракетці, а на закріплення провели ігри «Хто більше», «Хто вище», «Хто вправніше». Спостереження за дітьми на цьому етапі засвідчило, що більшість дошкільників правильно використовували спортивний інвен-

Рис. 1. Порівняння результатів констатувального й контрольного етапів дослідження в контрольній та експериментальній групах щодо рівнів розвитку рухової творчості в старших дошкільників

тар, виявляли інтерес до ігор, бажання до допомоги. У свою чергу, ми надавали допомогу дітям, у яких не завжди вправно виходило виконати відповідний рух; крім того, заохочували спроби вихованців привносити оригінальні рухи: набивати баскетбольний м'яч обома руками, прокочувати м'яч в дуги, набивати поперемінно то правою, то лівою рукою; підбивати тенісний м'ячик ракеткою короткими рухами для більшої кількості очок, підбивати його поперемінно різними сторонами ракетки.

III етап – креативний, спрямований на закріплення набутих дітьми рухових умінь і навичок на попередніх двох етапах і на творче їх використання (поєднання, комбінування) в сюжетних рухливих іграх за мотивами українських народних казок (наприклад, «Спритний Колобок», «Морозе, морозе!», «Веселі мишенята») та іграх з елементами спорту (футбол, хокей, баскетбол, бадмінтон, настільний теніс, городки).

Під час організації й проведення цих ігор ми стежили за правильністю виконання дітьми рухів, дотриманням ними правил гри, захопленістю нею, взаємодією з партнерами під час гри, емоційним станом учасників, бажанням грати. Здійснюючи добір інвентарю для гри, ми активно залучали дітей, підтримували їхній інтерес до майбутніх рухових дій, прогнозували, як саме можна виконати те чи інше рухове завдання з певним атрибутом, ураховували дитячі поради й побажання.

Спостереження за дітьми на цьому етапі засвідчило якісні зрушення в проявах рухової творчості вихованців, а саме: дошкільники навчилися вдало добирати рухи, що втілювали ігровий образ; їхнє образне перевтілення відрізнялося яскраво вираженими руховими діями та емоціями; діти вдало комбінували нові рухи з відомими, а також доповнювали набуті рухові вміння новими структурними елементами; вихованці стали більше проявляти активність у комбінуванні та придумуванні нових рухів; навчилися виконувати рухи «всім

тілом», з емоційно-пластичним «проживанням» образного змісту в індивідуальній манері, тобто показувати образ по-своєму, який не схожий на спосіб виконання інших дітей; їхні рухи стали пластичнішими. Разом із тим дошкільники стали більш упевнені, зосереджені, зацікавлені, під час виконання рухових завдань у них помітно покращилася рівновага, швидкість реакції, рухи стали більш стійкі та правильні.

Для перевірки ефективності запропонованої системи роботи з розвитку рухової творчості в старших дошкільників нами проведено повторний зріз з метою виявлення динаміки рівня розвитку рухової творчості за критеріями, визначеними на констатувальному етапі експерименту. Після повторного проведення діагностування ми виявили, що в дітей суттєво поліпшилися показники рівнів розвитку рухової творчості (див. рис. 1).

Аналіз результатів проведеного дослідження засвідчив позитивну динаміку в рівнях розвитку рухової творчості в дітей старшого дошкільного віку ЕГ. Це засвідчує дієвість запропонованої нами системи роботи з розвитку рухової творчості в старших дошкільників засобами рухливої гри. Водночас визначено умови, реалізація яких уможливила ефективність апробованої роботи, а саме:

- накопичення дітьми рухового досвіду та способах самовираження в різноманітних видах рухової діяльності;
- добір і впровадження в освітній процес серії спеціальних варіативних за змістом і формою організації рухливих ігор, вправ та ігрових завдань;
- індивідуально-диференційований підхід до дошкільників у процесі рухової діяльності.

Висновки. Здійснивши аналіз проведеного дослідження, можемо висновувати, що важливим завданням сучасної освіти загалом і дошкільної зокрема є розвиток творчої особистості, здатної до актуалізації власного потенціалу та самореалізації в обраному напрямі діяльності. Рухова

творчість є різновидом дитячої творчості й виявляється в здатності нестандартно вирішувати різноманітні рухові завдання. Одним із засобів розвитку рухової творчості в дошкільному віці визначено рухливу гру (з усіма її видами). У проведеному дослідженні експериментальним шляхом доведено ефективність поетапного використання рухливих ігор (зокрема сюжетних рухливих ігор та ігор з елементами спорту) для розвитку рухової творчості дітей старшого дошкільного віку. Послідовність такої роботи передбачає поступовий перехід від орієнтування дитини на рухи та дії дорослого й чіткого їх відтворення до оперування спортивним інвентарем і самостійного виконання вправ без показу дорослого з подальшим творчим використанням рухів шляхом їх поєднання, комбінування в рухливих іграх.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальші наукові студії будуть спрямовані на впровадження отриманих результатів дослідження в практику роботи закладів дошкільної освіти, а також вивчення

методичних прийомів і засобів розвитку рухової творчості в старших дошкільників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / А.М. Богуш, Г.В. Бєленька, О.Л. Богініч та ін. ; наук. кер. А.М. Богуш. Київ, 2012. 26 с.
2. Бєленька Г., Гаращенко Л. Рух + гра = рухлива гра, або як позбутися гіподинамії. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 7. С. 49–58.
3. Богініч О.Л., Бабачук Ю.М. Рухливі ігри та ігрові вправи з елементами спортивних ігор для дітей старшого дошкільного віку : методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 224 с.
4. Вільчковський Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : підручник. Суми : Університетська книга, 2019. 466 с.
5. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2000. № 1. С. 10–14.
6. Чаговець А.І. Розвиток рухової творчості у дітей дошкільного віку. *Засоби навчальної та науково-дослідницької роботи* : збірник наукових праць. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. Вип. 36. С. 201–206.